

Voor mij ligt een stapel aantekeningenboeken. Sommige zijn verbleekt en zien er wat geschonden uit omdat zij uit de oorlogsjaren stammen. Andere zijn dikker en van een beschermend omslag voorzien. Die bestrijken het jongste verleden. In totaal zijn het bijna drieduizend pagina's. Zij zijn het werk van een man, die vijftienvintig jaar van zijn leven besteedde aan het beschrijven van de gevolgen van een vreselijk hersenletsel.

A. R. LURIA, Moskou 1972

Vlak voordat in 1941 de oorlog uitbrak, beëindigde ik mijn driejarige studie aan een polytechnisch instituut en hoopte spoedig in de gelegenheid te zijn het geleerde in een gespecialiseerd bedrijf in praktijk te brengen.

Om de een of andere reden werd ik als kind al door de techniek geboeid. De wetenschap in het algemeen trok mij aan en op school, in studiegroepen of gewoon in het dagelijks leven, zoog ik gretig alle informatie op die maar onder mijn bereik kwam. Ik hoopte

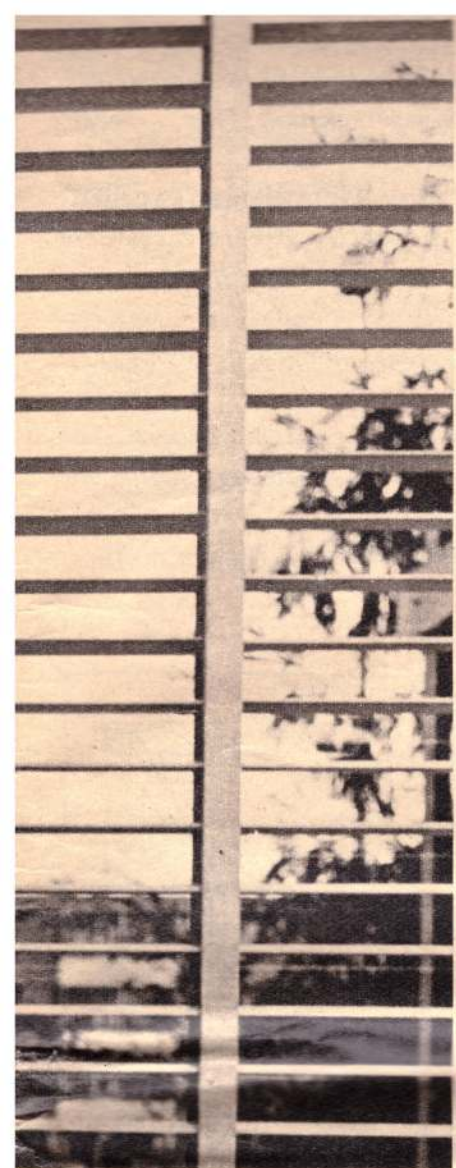
een werkelijk veelzijdig man te worden en door mijn technisch en wetenschappelijk werk mijn land op allerlei manieren te kunnen dienen.

Ik was nog geen twee jaar oud toen mijn vader, die als ingenieur aan een kolenmijn was verbonden, verongelukte. Na zijn dood brak er voor mijn moeder een zware tijd aan. Zij bleef met vier kinderen achter en omdat zij totaal ongeletterd was, wist zij niet hoe zij zichzelf en haar kinderen aan een uitkering moest helpen. Zij was echter een harde werkster die niet tegen de moeilijkheden van ons nieuwe leven opzag en er op haar manier in slaagde ons te voeden en te kleden, een dak boven het hoofd te geven en naar school te sturen toen de tijd daarvoor was gekomen. Ik doorliep met gemak de lagere school en behaalde zes jaar later met lof het eindexamen van de middelbare school.

Van tijd tot tijd kwamen er herinneringen aan zijn kindertijd boven. Aanvankelijk waren zij slechts vaag, maar later werden zij herinneringen verbazend scherp.

Tijdens het offensief bij Smolensk in 1943 kreeg een jonge Russische militair een kogel in zijn hersens. De wond genas, maar zijn verstandelijke vermogens bleken voor een deel onherstelbaar verwoest. Ondanks deze bijna onoverkomelijke handicap begon Zasetsky aan een even moeizaam als hardnekkig gevecht om tot een min of meer normaal leven terug te keren. Het resultaat van die onvoorstelbare worsteling met zijn verminkt denkvermogen heeft hij beschreven en ontelbare malen herschreven. Zijn verwoede pogingen om de betekenis van de simpelste woorden te achterhalen en te onthouden, hebben hem nu al meer dan vijftienvintig jaar volledig in beslag genomen. Commentaar op deze aandoenlijke en hopeloze onderneming wordt geleverd door professor A. R. Luria, hoogleraar in de psychologie aan de universiteit van Moskou.

VERNIETIGDE WEREL

hoorde ik opeens — en het deed mij werkelijk huiveren — het verschrikkelijke nieuws dat er een oorlog met Duitsland was uitgebroken! Wij moesten ons land verdedigen. De Komsomol, die zijn leden mobiliseerde, had vierdejaarsstudenten naar het front gestuurd. Voor de tijd van de oorlog moesten zij hun werk op het instituut maar vergeten.

... En nu herinner ik mij gevechten, ergens aan het westfront... en hoe ik aan mijn slaap gewond raakte. Maar een maand later was ik weer terug in de linies. Onze troepen waren al lang met terugtrekken gestopt en tot de aanval overgegaan. Wij rukten steeds verder op. Het was 1943... de westelijke sector van het front... de slag om Smolensk. Een peloton vlammenwerpers, dat in de omgeving van Vyazma langs de rivier de Vorya lag, had bevel gekregen zich bij een compagnie infanteristen te voegen om een aanval op de Duitsers in te zetten. De gecombineerde kracht van de vlammenwerpers en de infanterie moest de Duitse verdediging op de andere oever van de Varya breken. Beide groepen wachtten al achtenveertig uur op het sein tot de aanval. Het was begin maart, warm en zonnig — maar vochtig. Onze veldschoenen waren doorweekt en elk van ons brandde van verlangen tot de aanval over te kunnen gaan. Als nu het sein maar werd gegeven...

Ik maakte opnieuw mijn ronde en praatte wat met elk van mijn mensen (ik voerde op dat ogenblik het commando over het peloton vlammenwerpers)... Ik keek naar het westen, naar de tegenoverliggende oever waar de Duitsers zich hadden verschanst. De oever was rotsachtig en steil, maar we moesten er op een of andere manier zien door te komen. Ik was ervan overtuigd dat we erin zouden slagen. Als nu dat sein maar werd gegeven.

En toen gebeurde het. Iedereen zette zich in beweging en even — niet meer dan een paar minuten — hoorde je het gekletter van wapenrustingen. Toen was alles stil. Opeens versnelde iedereen de pas en bewogen we ons over de bevroren rivier. De zon was bezig onder te gaan, maar scheen nog helder. De Duitsers wachtten zwijgend. Twee of drie van hen zagen wij haastig in de diepte van het bos verdwijnen. Geen geschut, geen geluid was hoorbaar. Toen begonnen zij plotseling van hun kant volop vuur te geven. Kogels uit hun machinegeweren waaierden uit in alle richtingen. Ik hoorde ze over mijn hoofd fluiten en liet mij vallen om dekking te zoeken. Maar ik kon daar

niet blijven liggen; zeker niet toen ik onze mannen de oever zag bestormen. Terwijl wij nog steeds onder vuur werden genomen, sprong ik overeind... begon verder te lopen in westelijke richting... en...

Niet ver van onze meest vooruitschoven post kwam ik in een helder verlichte tent eindelijk bij kennis... Ik kon mij niets herinneren en was niet in staat een woord uit te brengen. Het was alsof mijn hoofd volslagen leeg was, hol, zonder ook maar een spoor van een gedachte of een herinnering — alleen maar een doffe pijn en een vreemd gegons en last van duizeligheid.

Terwijl ik daar op de operatietafel lag, onderscheidde ik af en toe de trekken van een man met een breed, vlezig gezicht. Hij staaarde me door een paar brilleglazen kwaad aan en vertelde de dokters en verplegers intussen wat zij met mij moesten doen.

Mensen in helderwitte jassen, met kappes op hun hoofden en gazen gezichtsmaskers, die alleen de ogen vrijlieten, bogen zich over mij heen. Vaag herinner ik mij dat ik op de operatietafel lag, terwijl verschillende mensen mijn handen, voeten en hoofd zo stevig vasthielden, dat ik geen vin kon verroeren.

Het enige, dat ik nog weet, is dat de dokters en verplegers mij op de tafel drukten... dat ik gilte en naar adem snakte... dat warm, kleverig bloed langs mijn oren en mijn nek liep en dat mijn mond en lippen een zoute smaak hadden...

Ik herinner me, dat mijn schedel barstte en dat ik scherpe, zagende pijn in mijn hoofd had... Maar ik had geen kracht meer en ik kon niet meer schreeuwen, alleen maar naar adem snakken. Mijn adem stakte — nog even en ik zou sterven...

Over de dag, die op die van de operatie volgde, schreef hij:

Mijn hoofd was volkomen leeg. Ik sliep en werd wakker, maar kon niet denken, mijn aandacht ergens op richten of mij iets herinneren. Mijn geheugen scheen — evenals mijn leven — nauwelijks te bestaan.

Aanvankelijk kon ik mijzelf niet eens herkennen en wist ik niet wat er met mij was gebeurd en dagenlang had ik geen idee waar ik gewond was. Mijn

hoofd scheen mij in kende zuigeling te l

Soms hoorde ik w met iemand praten hem niet kon zien, aandacht aan hem. M opeens naar mij toe, vroeg: „Hoe gaat h setsky?” Ik antwoor vroeg mij alleen ma mij dat vroeg. Nadat aantal keren had he eindelijk te binne mijn naam was. Dan mij op tegen hem te

Direct na mijn v ik een pasgeboren s alleen maar keek, l en herhaalde, maa denkvermogens sch Zo was het in het l steld. Toen ik, na v kans, kreeg woord steeds opnieuw in d de mensen om mij h begonnen zich gr fragmenten te ontv hulp daarvan kon ik sen om mij heen toc ontdekken en begon nis van woorden te h

Tegen het einde maand kon ik mij h nin was, begreep ik maan, wolk, regen e van mijn naam bew nerde ik mij zelfs, moeder had, twee zu die sedert het eerste was toen in Litouwer vermist.

De jongen die in l lag, begon zich later resseren en beloofde brief naar huis te sc het adres kon herir zou ik mij dat moet ik niet eens wist ho mijn zusters heetten

Tengevolge van was ik alles wat ik o had geweten — alle moest weer helemas nen en kon mij toen l punt ontwikkelen. T punt. Daarna kwam plotseling tot stilstan gebleven zoals ik toe veel moeite heb om pen, komt voornamel heugen. Ik ben alles v

Ik leef altijd in ee die je met halfslap z lijken. Mijn geheuger geen enkel woord kon sen door mijn hoofd

Het blijkt nu, dat ik mij wel degelijk mijn jeugd herinner. Ik weet zelfs alles nog van de eerste en tweede klas van de lagere school. Ik kan mij de onderwijzeres nog voor de geest halen en de namen van mijn beste vrienden. Ik kan mij zelfs de spelletjes nog herinneren die wij speelden en de liedjes, die we in de tweede klas zongen. Ik herinner mij ook Epifan, mijn geboorteplaats. Bepaalde gedeelten en de stad in zijn geheel zijn in mijn geheugen achtergebleven.

Verderop in zijn aantekeningen vinden we wat herinneringen aan het leven in dat vredige stadje, waar hij zijn kindertijd en zijn jeugd doorbracht.

Wij woonden in een klein blok huizen, dat Parkova werd genoemd. Op de tweede verdieping. Drie huizen van ons verwijderd is een klein park, waar het altijd zo rustig en vredig is...

En plotseling was het toen allemaal voorbij.

Terwijl ik op een vroege ochtend onderweg was naar het instituut en aan de toekomst dacht die voor mij lag,

VAN SOLDAAT ZASETS

hoorde ik opeens — en het deed mij werkelijk huiveren — het verschrikkelijke nieuws dat er een oorlog met Duitsland was uitgebroken! Wij moesten ons land verdedigen. De Komso-mol, die zijn leden mobiliseerde, had vierdejaarsstudenten naar het front gestuurd. Voor de tijd van de oorlog moesten zij hun werk op het instituut maar vergeten.

... En nu herinner ik mij gevechten, ergens aan het westfront... en hoe ik aan mijn slaap gewond raakte. Maar een maand later was ik weer terug in de linies. Onze troepen waren al lang met terugtrekken gestopt en tot de aanval overgegaan. Wij rukten steeds verder op. Het was 1943... de westelijke sector van het front... de slag om Smolensk. Een peloton vlammenwerpers, dat in de omgeving van Vyazma langs de rivier de Vorya lag, had bevel gekregen zich bij een compagnie infanteristen te voegen om een aanval op de Duitsers in te zetten. De gecombineerde kracht van de vlammenwerpers en de infanterie moest de Duitse verdediging op de andere oever van de Vorya breken. Beide groepen wachtten al achtenveertig uur op het sein tot de aanval. Het was begin maart, warm en zonnig — maar vochtig. Onze veldschoenen waren doorweekt en elk van ons brandde van verlangen tot de aanval over te kunnen gaan. Als nu het sein maar werd gegeven...

Ik maakte opnieuw mijn ronde en praatte wat met elk van mijn mensen (ik voerde op dat ogenblik het commando over het peloton vlammenwerpers)... Ik keek naar het westen, naar de tegenoverliggende oever waar de Duitsers zich hadden verschanst. De oever was rotsachtig en steil, maar we moesten er op een of andere manier zien door te komen. Ik was ervan overtuigd dat we erin zouden slagen. Als nu dat sein maar werd gegeven.

En toen gebeurde het. Iedereen zette zich in beweging en even — niet meer dan een paar minuten — hoorde je het gekletter van wapenrustingen. Toen was alles stil. Opeens versnelde iedereen de pas en bewogen we ons over de bevroren rivier. De zon was bezig onder te gaan, maar scheen nog helder. De Duitsers wachtten zwijsend. Twee of drie van hen zagen wij haastig in de diepte van het bos verdwijnen. Geen geschut, geen geluid was hoorbaar. Toen begonnen zij plotseling van hun kant volop vuur te geven. Kogels uit hun machinegeweren waaierden uit in alle richtingen. Ik hoorde ze over mijn hoofd fluiten en liet mij vallen om dekking te zoeken. Maar ik kon daar

niet blijven liggen; zeker niet toen ik onze mannen de oever zag bestormen. Terwijl wij nog steeds onder vuur werden genomen, sprong ik overeind... begon verder te lopen in westelijke richting... en...

Niet ver van onze meest vooruitgeschoven post kwam ik in een helder verlichte tent eindelijk bij kennis... Ik kon mij niets herinneren en was niet in staat een woord uit te brengen. Het was alsof mijn hoofd volslagen leeg was, hol, zonder ook maar een spoor van een gedachte of een herinnering — alleen maar een doffe pijn en een vreemd gegons en last van duizeligheid.

Terwijl ik daar op de operatietafel lag, onderscheidde ik af en toe de trekken van een man met een breed, vlezig gezicht. Hij staarde me door een paar brilleglazen kwaad aan en vertelde de dokters en verplegers intussen wat zij met mij moesten doen.

Mensen in helderwitte jassen, met kapjes op hun hoofden en gazen gezichtsmaskers, die alleen de ogen vrijlieten, bogen zich over mij heen. Vaag herinner ik mij dat ik op de operatietafel lag, terwijl verschillende mensen mijn handen, voeten en hoofd zo stevig vasthielden, dat ik geen vin kon verroeren.

Het enige, dat ik nog weet, is dat de dokters en verplegers mij op de tafel drukten... dat ik gilde en naar adem snakte... dat warm, kleverig bloed langs mijn oren en mijn nek liep en dat mijn mond en lippen een zoute smaak hadden...

Ik herinner me, dat mijn schedel barstte en dat ik scherpe, zagnende pijn in mijn hoofd had... Maar ik had geen kracht meer en ik kon niet meer schreeuwen, alleen maar naar adem snakken. Mijn adem stokte — nog even en ik zou sterven...

Over de dag, die op die van de operatie volgde, schreef hij:

Mijn hoofd was volkomen leeg. Ik sliep en werd wakker, maar kon niet denken, mijn aandacht ergens op richten of mij iets herinneren. Mijn geheugen scheen — evenals mijn leven — nauwelijks te bestaan.

Aanvankelijk kon ik mijzelf niet eens herkennen en wist ik niet wat er met mij was gebeurd en dagenlang had ik geen idee waar ik gewond was. Mijn

hoofd scheen mij in een afschrikwekkende zuigeling te hebben veranderd.

Soms hoorde ik weleens een dokter met iemand praten, maar omdat ik hem niet kon zien, besteedde ik geen aandacht aan hem. Maar dan kwam hij opeens naar mij toe, raakte mij aan en vroeg: „Hoe gaat het, kameraad Zasetsky?” Ik antwoordde dan niet en vroeg mij alleen maar af waarom hij mij dat vroeg. Nadat hij mijn naam een aantal keren had herhaald, schoot mij eindelijk te binnen, dat „Zasetsky” mijn naam was. Dan pas kwam het bij mij op tegen hem te zeggen: „Goed.”

Direct na mijn verwonding scheen ik een pasgeboren schepsel te zijn dat alleen maar keek, luisterde, waarnam en herhaalde, maar zelf niet over denkvermogens scheen te beschikken. Zo was het in het begin met mij gesteld. Toen ik, na verloop van tijd, de kans kreeg woorden te horen die steeds opnieuw in de gesprekken van de mensen om mij heen terugkeerden, begonnen zich groepjes geheugenfragmenten te ontwikkelen. Met behulp daarvan kon ik in de gebeurtenissen om mij heen toch min of meer zin ontdekken en begon ik mij de betekenis van woorden te herinneren.

Tegen het einde van de tweede maand kon ik mij herinneren wie Lenin was, begreep ik woorden als *zon*, *maan*, *wolk*, *regen* en was ik mij weer van mijn naam bewust. Soms herinnerde ik mij zelfs, dat ik ergens een moeder had, twee zusters en een broer, die sedert het eerste oorlogsjaar — hij was toen in Litouwen gelegerd — werd vermist.

De jongen die in het bed naast mij lag, begon zich later voor mij te interesseren en beloofde zelfs voor mij een brief naar huis te schrijven, als ik mij het adres kon herinneren. Maar hoe zou ik mij dat moeten herinneren als ik niet eens wist hoe mijn broers en mijn zusters heetten?

Tengevolge van mijn hoofdletsel was ik alles wat ik ooit had geleerd of had geweten — alles — vergeten. Ik moest weer helemaal vooraan beginnen en kon mij toen tot op een bepaald punt ontwikkelen. Tot op een bepaald punt. Daarna kwam die ontwikkeling plotseling tot stilstand en ben ik altijd gebleven zoals ik toen was. Dat ik zoveel moeite heb om dingen te begrijpen, komt voornamelijk door mijn geheugen. Ik ben alles vergeten.

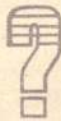
Ik leef altijd in een soort van mist, die je met halfslaap zou kunnen vergelijken. Mijn geheugen is leeg. Ik kan op geen enkel woord komen. Beelden flitsen door mijn hoofd; vage visioenen,

SOLDAAT ZASETSKY

die plotseling verschijnen en even plotseling verdwijnen om plaats te maken voor nieuwe. Maar ik begrijp niet wat ze betekenen en ik kan ze mij ook niet herinneren.

Al wat ik mij herinner, zijn scherven, gebroken fragmenten, die geen enkele samenhang vertonen. Daarom reageer ik zo vreemd op ieder woord en elk idee — alleen maar omdat ik de betekenis der woorden tracht te begripen.

Steeds opnieuw vertel ik de mensen dat ik sinds mijn verwonding een volslagen ander mens ben geworden en dat ik op 2 maart 1943 ben gestorven en toch door een of andere machtige kracht in mijn lichaam op wonderbaarlijke wijze in leven ben gebleven.

De tijd verstrijkt, maar kan niet het lijden verzachten van deze man wiens bewustzijn door een verwonding werd verwoest. De frontlijn lag nu heel ver achter hem. Zij werd gevolgd door een hele reeks hospitalen — eerst in Moskou (toen een stad, die aan het front lag) en later in kleinere provinciesteden. Zo kwam hij tenslotte in het revalidatieziekenhuis in de Oeral terecht.

Hij werd opgenomen in een lieflijk, rustig oord; een toevlucht te midden van de oorlogsstormen, een ziekenhuis waar honderden soldaten met soortgelijke verwondingen heen werden gezonden. Hij herinnert zich die plek nog goed en beschrijft hem met benijdenswaardige helderheid.

Overall is hier een prachtig uitzicht; aan de ene kant een reusachtig door denebomen omringd meer; daarachter een nog groter meer en dan nog een derde. Overall waar je kijkt, zie je grote, hoge bomen en de hemel daarboven schijnt blauwer dan waar ook. Hoewel de zon heel helder is, schijnt heel de hemel te stralen.

Toen hij in het revalidatieziekenhuis kwam, had men het verband van zijn hoofd gehaald. Aan de buitenkant scheen de wond geheel genezen.

Ik moet nog steeds letter voor letter lezen, net als een kind. Nog steeds word ik door geheugenverlies geplaatst, en ik kan woorden en hun betekenissen niet in mijn geheugen terug halen. Ik heb last van „mentaal spraakverlies” en weet niets meer van alles wat ik vroeger wist en kon.

Twoe ideeën blijven door mijn hoofd draaien. Ik blijf mijzelf voorhouden dat mijn leven voorbij is, dat ik niemand meer ten nutte kan zijn en dat ik altijd zo zal blijven zoals ik nu ben — tot mijn dood, die wel niet meer lang op zich zal laten wachten. Daar staat tegenover dat iets in me blijft volhouden dat ik moet leven, dat de tijd alles kan helen en dat het enige dat ik nodig heb, de juiste medicijn is en voldoende tijd om te herstellen.

Sinds ik gewond werd, heb ik steeds veel moeite gehad de dingen die ik om mij heen zag te begrijpen en ze te herkennen. Daar komt bij dat ik ook niet de juiste woorden weet voor de beelden, die ik in mijn hoofd zie (voorwerpen, gebeurtenissen, planten, dieren, vogels, mensen). De woorden voor al die dingen willen mij nog steeds niet meteen te binnen schieten. En omgekeerd — wanneer ik een geluid of een

Eind mei 1943, bijna drie maanden nadat hij gewond was geraakt, ontmoette ik deze man voor het eerst. Om het verloop van zijn kwaal goed te kunnen volgen, zag ik hem betrekkelijk regelmatig gedurende een periode van 26 jaar. Die ontmoetingen vonden wekelijks en van tijd tot tijd met grotere tussenruimten plaats. Naarmate onze vriendschap zich ontwikkelde, kreeg ik meer kans getuige te zijn van zijn lange, meedogenloze strijd om het gebruik van zijn beschadigd brein — om te leven en niet alleen maar te vegeteren.

Toen hij de eerste keer mijn kamer in het revalidatieziekenhuis binnenkwam, trof het mij hoe jong hij er uitzag. Hij leek nauwelijks meer dan een jongen, die mij met een niet-begrijpende glimlach en wat scheef gehouden hoofd aankeek. Later ontdekte ik dat zijn gezichtsvermogen aan de rechterkant helemaal weg was, zodat hij zijn hoofd wat scheef moest houden om te kunnen zien.

Ik vroeg hem hoe het nu met hem ging en na enige aarzeling antwoordde hij: „Goed.” De vraag wanneer hij gewond was geraakt, bracht hem in grote verwarring.

„Weet u... dat... dat is... al heel lang geleden... moet een, twee, drie... hoe is dat woord?”

Uit welke plaats kwam hij?

„Thuis... daar is... Ik wil schrijven... kan het niet.”

Had hij familieleden?

„M'n moeder... en ook... hoe heet dat?”

Het was duidelijk, dat hij mijn vragen niet meteen begreep en zelfs al drong de inhoud tot hem door, dan nog had hij de nodige moeilijkheden met antwoorden. Elke poging iets te zeggen voerde tot een hevig gevecht met woorden.

„Probeer deze pagina eens te lezen,” stelde ik hem voor.

„Wat is dit?... Nee, ik weet het niet... ik begrijp er niets van... Wat is dit?”

Hij probeerde de pagina wat nauwer

keuriger te bekijken, hield hem vlak voor zijn linkeroog, bewoog hem toen wat opzij en bekeek letter voor letter vol verbazing.

„Nee, dat kan ik niet,” was alles wat hij kon zeggen.

„Goed, probeer dan je voornaam en je woonplaats eens voor mij op te schrijven.” Dit voerde ook tot een wanhopige strijd. Hij pakte onhandig het potlood op (eerst aan de verkeerde kant) en tastte toen naar een stuk papier. Hij kon geen enkele letter schrijven. Hij was buiten zichzelf toen hij ontdekte, dat het onmogelijk was en besefte, dat hij opeens ongeletterd was geworden.

Het was voor hem heel moeilijk te beschrijven wat er nog in zijn geheugen was achtergebleven omdat hij de juiste woorden niet kon vinden om mee te beginnen. Ik vroeg hem of hij wist wat voor maand het was.

„Nu? Hoe is dat woord?... Het is... het is... mei!”

En hij glimlachte. Eindelijk was hem dan toch een goed woord te binnen geschoten. Toen ik hem vroeg de maanden van het jaar eens op te zeggen, slaagde hij daar betrekkelijk gemakkelijk in en dat maakte hem wat zekerder van zichzelf. Toen ik hem echter vroeg het eens van achter naar voor te doen, raakte hij in eindeloze moeilijkheden.

„Welke maand komt voor september?” vroeg ik hem.

„...Voor september? Hoe is dat woord?... September? Oktober?... Nee, dat is niet goed. Ik kan het me niet herinneren.”

„Welk seizoen komt er voor de winter?”

„Voor de winter? Na winter?... Zomer?... Of iets anders! Nee, ik weet het niet.”

„En voor de lente?”

„Nu is het lente... en... en daarvoor... Dat ben ik alweer vergeten... Ik kan het me niet herinneren.”

Een letsel aan de „secundaire visu-

ele cortex” heeft een bijwaardig samengaan van len tot gevolg. Als de sbom of een granaat de van het achterhoofd raken deel uit van de „secu cortex”), blijft de betrokk even duidelijk en helderger. De kleine „stervo werken echter niet meehet, die ervoor zorgen da ele eigenaardigheden vwerp als een geheel v Het gezichtsvermogen v ondergaat daardoor een de verandering: hij ond steeds de delen van e maar kan ze niet meer herleiden. Hij lijkt dan de, die een of ander Assyschrift probeert te ont het geheel, dat door al kaar staande tekens v enkel kan vermoeden.

Laten we aannemen d lijk iemand gevraagd v beelding van een bril te ziet hij dan? Een cirkel verbindingsstuk en twe achtige aanhangsels. Hij moet een fiets zijn. Een ent kan geen voorwerpe kan hij wel hun verschill len onderscheiden. Hij gecompliceerde afwijki artsen de vakterm opt gebruiken (onvermogen kenis van visuele prikknen).

Een zeer belangrij daardoor onklaar geraak niet in staat zijn indru tot een samenhangend men en leeft daardoor die enkel uit losse dele Zasetzky was de werkin de blok, de frontale co gebleven en daarmee d om zijn gebreken te her de wil om ze te boven was zich zeer bewust va kent mens te zijn en krachten in om zijn mo te lossen. Hij leed hevig wereld letterlijk in sch vallen, worstelde hij al wat hij verloren had, te om zijn leven opnieuw en de krachten die hij ten te herwinnen.

Er was iets met hen volkomen afweek van eerder had meegemaakt kon hij niets ondersche reld was in splinters gevormden geen comple voorwerpen. De rechter dingen waar hij naar k zig; alles wat hij daarva egaal grijs niets. Omdat niet meer als een geheel stonden, moest hij de l goed mogelijk tot een gen en dan maar raden stelde. Hij maakte e delijk liet zien hoe zijn gen was veranderd — e voor en na zijn verwond

De voorwerpen, die hi bovendien niet langer vorm te hebben. Zij sch gelmatig, veranderden alles wekte de indruk v beweging en aan veran hevig te zijn.

In en achter de voor kan zien, bevinden zich — werkelijk mvriaden -

Professor A. R. Luria, hoogleraar in de psychologie aan de universiteit van Moskou: vijftientig jaar lang getuige

en even
plaats te
ik begrijp
kan ze mij

zijn scher-
die geen
n. Daarom
eder woord
mdat ik de
icht te be-

de mensen
ng een vol-
worden en
estorven en
machtige
p wonder-
n gebleven.

an niet het
man wiens
nding werd
nu heel ver-
yd door een
rst in Mos-
het front
ovincieste-
n het reval-

en terecht,
een lieflijk,
te midden
ziekenhuis
et soortge-
vonden ge-
le plek nog
met besnij-
ig uitzicht;
ichtig door
eer; daarn-
en dan nog
rijkt, zie je
emel daarn-
waar ook
is, schijnt

stiezieken-
verband van
buitenkant
zen.

voor letter
log steeds
erlies ge-
en hun be-
geugen te-
„mentaal
meer van
ton.
mijn hoofd
porhouden
lat ik nie-
n en dat ik
nu ben —
meer lang
Daar staat
ift volhou-
e tijd alles
at ik nodig
voldoende

ik steeds
die ik om
ze te her-
k ook niet
r de beel-
(voorwer-
n, dieren,
n voor al
teeds niet
En omge-
uid of een
eteen wat

Eind mei 1943, bijna drie maanden nadat hij gewond was geraakt, ontmoette ik deze man voor het eerst. Om het verloop van zijn kwaal goed te kunnen volgen, zag ik hem betrekkelijk regelmatig gedurende een periode van 26 jaar. Die ontmoetingen vonden wekelijks en van tijd tot tijd met grote tussenruimten plaats. Naarmate onze vriendschap zich ontwikkelde, kreeg ik meer kans getuige te zijn van zijn lange, meedogenloze strijd om het gebruik van zijn beschadigd brein — om te leven en niet alleen maar te vegeteren.

Toen hij de eerste keer mijn kamer in het revalidatieziekenhuis binnenkwam, trof het mij hoe jong hij er uitzag. Hij leek nauwelijks meer dan een jongen, die mij met een niet-begrijpende glimlach en wat scheef gehouden hoofd aankeek. Later ontdekte ik dat zijn gezichtsvermogen aan de rechterkant helemaal weg was, zodat hij zijn hoofd wat scheef moest houden om te kunnen zien.

Ik vroeg hem hoe het nu met hem ging en na enige aarzeling antwoordde hij: „Goed.” De vraag wanneer hij gewond was geraakt, bracht hem in grote verwarring.

„Weet u... dat... dat is... al heel lang geleden... moet een, twee, drie... hoe is dat woord?”

Uit welke plaats kwam hij?
„Thuis... daar is... Ik wil schrijven... kan het niet.”

Had hij familieleden?
„M'n moeder... en ook... hoe heet dat?”

Het was duidelijk, dat hij mijn vragen niet meteen begreep en zelfs al droeg de inhoud tot hem door, dan nog had hij de nodige moeilijkheden met antwoorden. Elke poging iets te zeggen voerde tot een hevig gevecht met woorden.

„Probeer deze pagina eens te lezen,” stelde ik hem voor.

„Wat is dit?... Nee, ik weet het niet... ik begrijp er niets van... Wat is dit?”

Hij probeerde de pagina wat nauw-

keuriger te bekijken, hield hem vlak voor zijn linkeroog, bewoog hem toen wat opzij en bekeek letter voor letter vol verbazing.

„Nee, dat kan ik niet,” was alles wat hij kon zeggen.

„Goed, probeer dan je voornaam en je woonplaats eens voor mij op te schrijven.” Dit voerde ook tot een wanhopige strijd. Hij pakte onhandig het potlood op (eerst aan de verkeerde kant) en tastte toen naar een stuk papier. Hij kon geen enkele letter schrijven. Hij was buiten zichzelf toen hij ontdekte, dat het onmogelijk was en besefte, dat hij opeens ongeletterd was geworden.

Het was voor hem heel moeilijk te beschrijven wat er nog in zijn geheugen was achtergebleven omdat hij de juiste woorden niet kon vinden om mee te beginnen. Ik vroeg hem of hij wist wat voor maand het was.

„Nu? Hoe is dat woord?... Het is... het is... mei!”

En hij glimlachte. Eindelijk was hem dan toch een goed woord te binnen geschoten. Toen ik hem vroeg de maanden van het jaar eens op te zeggen, slaagde hij daar betrekkelijk gemakkelijk in en dat maakte hem wat zekerder van zichzelf. Toen ik hem echter vroeg het eens van achter naar voor te doen, raakte hij in eindeloze moeilijkheden.

„Welke maand komt voor september?” vroeg ik hem.

„...Voor september? Hoe is dat woord?... September? Oktober?... Nee, dat is niet goed. Ik kan het me niet herinneren.”

„Welk seizoen komt er voor de winter?”

„Voor de winter? Na winter?... Zomer?... Of iets anders! Nee, ik weet het niet.”

„En voor de lente?”
„Nu is het lente... en... en daarvoor... Dat ben ik alweer vergeten... Ik kan het me niet herinneren.”

Een letsel aan de „secundaire visu-

ele cortex” heeft een bijzonder merkwaardig samengaan van verschijnselen tot gevolg. Als de scherf van een bom of een granaat de voorste delen van het achterhoofd raakt (deze maken deel uit van de „secundaire visuele cortex”), blijft de betrokkene de dingen even duidelijk en helder zien als vroeger. De kleine „stervormige cellen” werken echter niet meer en deze zijn het, die ervoor zorgen dat de individuele eigenaardigheden van een voorwerp als een geheel worden gezien. Het gezichtsvermogen van zo iemand ondergaat daardoor een verbijsterende verandering: hij onderscheidt nog steeds de delen van een voorwerp, maar kan ze niet meer tot een geheel herleiden. Hij lijkt dan op een geleerde, die een of ander Assyrisch spijkerschrift probeert te ontcijferen, maar het geheel, dat door al die los van elkaar staande tekens wordt gevormd, enkel kan vermoeden.

Laten we aannemen dat een dergelijk iemand gevraagd wordt een afbeelding van een bril te bekijken. Wat ziet hij dan? Een cirkel, nog een, een verbindingsstuk en twee wandelstokachtige aanhangsels. Hij raadt — het moet een fiets zijn. Een dergelijke patiënt kan geen voorwerpen zien, ook al kan hij wel hun verschillende onderdelen onderscheiden. Hij lijdt aan een gecompliceerde afwijking, waarvoor artsen de vakterm *optische agnosia* gebruiken (onvermogen om de betekenis van visuele prikkels te herkennen).

Een zeer belangrijke functie is daardoor onklaar geraakt: de patiënt is niet in staat zijn indrukken terstond tot een samenhangend geheel te vormen en leeft daardoor in een wereld, die enkel uit losse delen bestaat. Bij Zasetzky was de werking van het derde blok, de frontale cortex, gespaard gebleven en daarmee de mogelijkheid om zijn gebreken te herkennen en ook de wil om ze te boven te komen. Hij was zich zeer bewust van wat het betekent mens te zijn en spande al zijn krachten in om zijn moeilijkheden op te lossen. Hij leed hevig en hoewel zijn wereld letterlijk in scherven was gevallen, worstelde hij als een man om wat hij verloren had, terug te winnen, om zijn leven opnieuw vorm te geven en de krachten die hij eens had bezeten te herwinnen.

Er was iets met hem gebeurd dat volkomen afweek van alles wat hij eerder had meegemaakt. Aanvankelijk kon hij niets onderscheiden. Zijn wereld was in splinters geslagen en deze vormden geen complete beelden of voorwerpen. De rechterzijde van alle dingen waar hij naar keek, was afwezig; alles wat hij daarvan zag was een egaal grijs niets. Omdat voorwerpen niet meer als een geheel voor hem bestonden, moest hij de fragmenten zo goed mogelijk tot een geheel combineren en dan maar raden wat het voorstelde. Hij maakte een schets die duidelijk liet zien hoe zijn gezichtsvermogen was veranderd — en hoe het was voor en na zijn verwonding.

De voorwerpen, die hij zag, schenen bovendien niet langer een stabiele vorm te hebben. Zij schitterden onregelmatig, veranderden van plaats en alles wekte de indruk voortdurend in beweging en aan verandering onderhevig te zijn.

In en achter de voorwerpen die ik kan zien, bevinden zich oneindig veel — werkelijk myriaden — kleine, dwarrelende zwermen stipjes en vlekjes, die het voor mij zeer moeilijk maken

Professor A. R. Luria, hoogleraar in de psychologie aan de universiteit van Moskou: vijftwintig jaar lang getuige van Zasetzky's worsteling.

de voorwerpen zelf duidelijk te onderscheiden. Door deze zwermen kan ik de eerste letter van een woord niet duidelijk zien. Hij staat niet duidelijk voor mij, maar wekt de indruk alsof er aan geplukt is; of hij langs de kanten is afgeknabbeld en het enige dat is overgebleven, zijn verspreide puntjes, bogen of ophalen, die als een zwerm dansen en schitteren. Als ik nu uit het raam kijk, kan ik dat met mijn eigen ogen zien. Ik heb een heel klein gezichtsveld, maar binnen de grenzen daarvan zie ik die zwerm heen en weer en op en neer schieten.

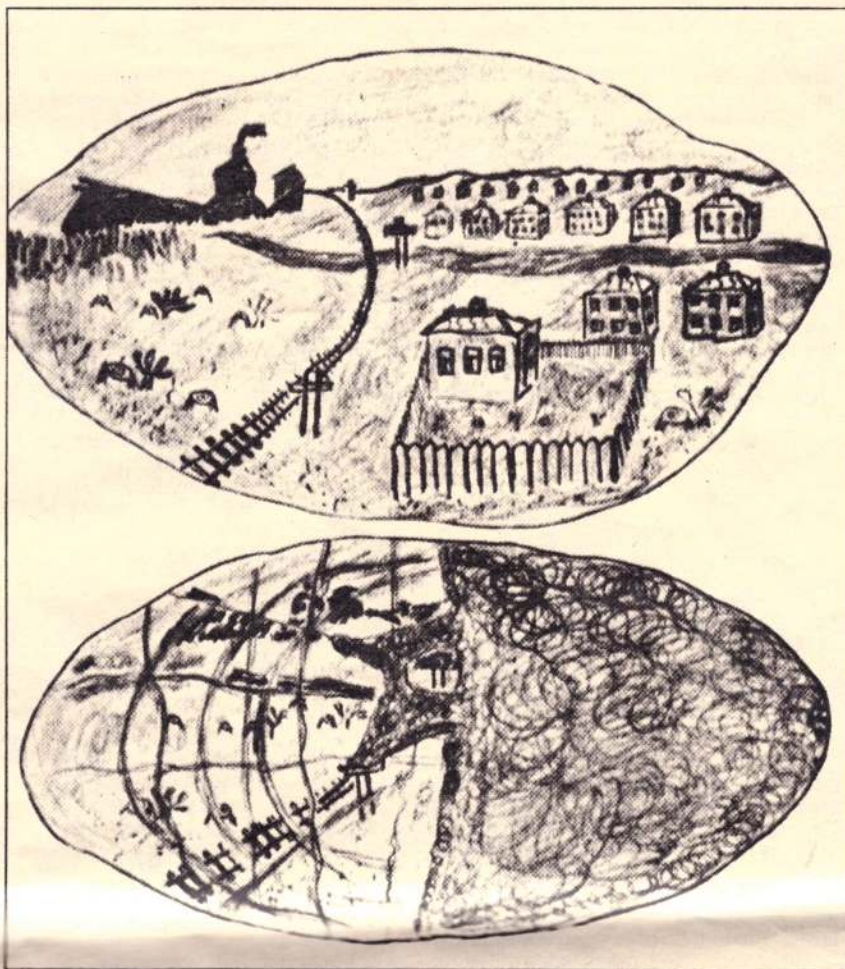
Het was voor hem erg moeilijk in een wereld te leven waarin de helft van alle dingen scheen te zijn verdwenen en hij moest zich daarom weer helemaal van voren af aan oriënteren.

Toen ik mijn kamer eens verliet en door de gang liep, had ik nauwelijks een paar stappen gedaan toen ik opeens met mijn rechterschouder en de rechterkant van mijn voorhoofd tegen de muur stootte en ik een grote bult opliep. Ik was woedend. Ik begreep niet waarom ik zo maar tegen de muur was gelopen. Ik had hem moeten zien. Juist op dat ogenblik keek ik omlaag — naar de grond en naar mijn voeten — en ik huiverde. Ik kon de rechterkant van mijn lichaam niet zien. Mijn hand en voet waren verdwenen. Wat was er met ze gebeurd?

Sinds mijn verwonding heb ik met de rechterkant van beide ogen niets meer kunnen zien. Daar mijn ogen er echter even normaal uitzien als die van andere mensen, kan niemand door alleen maar naar mij te kijken, vaststellen of ik iets zie of niet. Het betekent echter dat, zodra ik met een van beide ogen mijn blik op een bepaald punt vestig, alles wat in een verticale lijn rechts van dat punt ligt, geheel verdwijnt. Ik kan zien wat links van dat punt ligt, maar veel dingen zijn toch niet zichtbaar — ik bedoel, dat er lege plekken in mijn gezichtsveld blijven. Als ik een woord lees, zelfs een gewoon woord als *duizeligheid* (Russisch: *golovokruzheniye*) en naar de letter „k” kijk en wel naar het uiterst rechtste puntje daarvan, dan zie ik links alleen de letters „v — o”. Rechts van de letter „k” of daarachter zie ik helemaal niets. Behalve de letters „v” en „o” zie ik aan de linkerkant ook niets. Als iemand de letters verder links met een potlood zou natrekken, dan zie ik wel waar de beweging van het potlood begint, maar niet de letters. Dat betekent dat ik niet alleen niets kan zien met de rechterkant van beide ogen, maar dat ik ook sommige delen van de voorwerpen links van mij niet kan onderscheiden.

Zelfs maanden en jaren later kwam hierin geen verbetering. Zijn gezichtsvermogen bleef hiertoe beperkt. Hoe groot deze handicap ook mocht zijn, de beperking van zijn gezichtsveld vormde slechts een klein deel van de veelheid van problemen waar hij mee te kampen had. Als alleen zijn gezichts-

Zsatsky's wereldbeeld voor zijn hersenletsel (boven) en wat ervan is overgebleven (onder).

vermogen zou zijn aangetast, zou het allemaal nogal zijn meegevallen. Zijn gewaarwording van zijn eigen lichaam was echter veranderd en daarmee vanzelfsprekend zijn reacties.

Vaak raak ik in een soort verdooving en begriip ik niets meer van wat er om mij heen gebeurt. Ik heb dan geen idee van voorwerpen. Ik raak dan heel erg van streek. Ik weet dat er iets is dat ik goed voor ogen moet houden — dat ik de rechterkant van mijn lichaam onverwacht „verlies”, omdat ik steeds vergeet dat ik rechts niets kan zien. Daar kan ik echter niet aan wennen en wanneer plotseling de rechterzijde van mijn lichaam verdwijnt, raak ik dikwijls in panische angst.

Vaak slaagde hij er niet in bepaalde delen van zijn eigen lichaam thuis te brengen. Zij waren in onsamenhangende stukken uiteengevallen en hij kon niet direct bepalen waar zijn hand, voet of nek zaten, maar moest er lang en moeizaam naar zoeken. In zijn vorig leven, toen heel zijn lichaam nog ongeschonden was, zou zo iets volkomen ondenkbaar zijn geweest.

Soms vergeet ik zelfs waar mijn onderarm of mijn billen zijn en moet ik diep nadenken om te beseffen wat die woorden betekenen. Ik weet wat het woord *schouder* betekent en dat het woord *bovenarm* daar nauw mee samenhangt (Russische: *plecho* en *predpleche*). Maar ik vergeet steeds waar

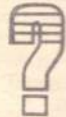
mijn onderarm zit. Is dat bij mijn nek of bij mijn handen? Hetzelfde geldt voor het woord *billen*. Ik vergeet ook waar ik die moet vinden en raak dan in de war. Zitten zij in mijn beenspieren of boven mijn knie? En waar zijn mijn buikspieren? Hetzelfde gebeurt met veel andere delen van mijn lichaam. Daar komt nog bij, dat ik niet kan ophouden hoe ze worden genoemd.

Laten we zeggen dat een dokter me vraagt m'n rug aan te wijzen. Het is vreemd, maar daar ben ik niet toe in staat. Ik heb nu geleerd, dat het woord *rug* iets met mijn lichaam te maken heeft, maar door die hoofdwond ben ik gewoon vergeten waar dat lichaamsdeel zit en ik kan het mij ook niet herinneren. Veel andere woorden voor lichaamsdelen zijn ook uit mijn geheugen verdwenen.

Hetzelfde gebeurt wanneer de dokter me vraagt naar mijn ogen te wijzen. Ik heb veel tijd nodig om mij te herinneren wat het woord „oog” betekent. Tenslotte dringt het tot mij door, maar dan heb ik dezelfde moeilijkheden met het woord *neus*. Nadat de dokter dat steeds opnieuw met mij heeft herhaald, vraagt hij me ze snel achter elkaar aan te wijzen. Daardoor raak ik echter geheel in de war en ik kan de woorden *neus*, *oor* en *oog* niet langer in mijn geheugen houden, hoewel hij me juist leert ze steeds opnieuw te gebruiken. Zelfs een woord waarvan ik weet dat ik het weet, wil mij niet te binnen schieten.

Als de dokter zegt: „Handen op de heupen!” sta ik mij af te vragen wat hij daarmee bedoelt. Of als hij zegt: „Handen in de zij...” de zij... handen in de zij... Wat bedoelt hij daarmee?”

Ik lag in bed en had de nodige. Hoe kon ik haar er naar mij toe te komen? Oj nerde ik mij, dat je iemaken en daarom probeerde pleegster te wenken — dat ik bewoog mijn linkerhand en neer. Zij liep echter vlieden en besteedde niet de dacht aan mijn gebaren. Toen ik dat ik volkomen vergete iemand moet wenken. Ik wmeer hoe ik met mijn handen gebaren, zodat iemand begbedoelde.

Hij wende snel aan de lijke eigenaardigheden” en ter pas door gehinderd toegon te krijgen van aanvastoringen („Ruimtestoornide hij ze) bleven voortdu. dokter hem bijvoorbeeld de schudden, wist hij niet hij moest uitsteken. Als hij wilde gaan zitten, stond de verder links van hem d wachtte. Met eten had h lijkheden. Hij was niet in vlees aan zijn vork te prikk hij zijn lepel niet recht h alle soep eraf liep. Deze m deden zich al snel voor to het hospitaal was en du achtereen.

Toen de dokter mijn voo de, noemde hij mij daa terwijl hij op mij toekwa hij mij de hand te schud zijn hand echter niet in de gen. Hij probeerde het da maar omdat ik op dat m rechterhand niet kon zie dat ik die had. Plotseling dat dan weer te binnen e ik zijn hand weer te dru slaagde er alleen in zijn v raken. Hij liet mijn hand beerde het nog eens. Om dan weer niet lukte, nam h in de zijne en liet mij z moest.

Sinds ik mijn verwon zijn er ook problemen al stoel of een bank wil gaan kijk ik waar de stoel is, ma gaan zitten, grijp ik hem o vast omdat ik bang ben o belanden. Dat gebeurt s stoel verder opzij staat dan

De moeilijkheden die zodra hij het hoofd wilde een wereld die volkomen scheen te zijn en die voort een lichaam dat weigerde wijze te functioneren, pla niet alleen als hij wat w maar bestreken heel het le ledag en deden zich zelfs een eenvoudig spelletje w Doordat hij doorlopend hindernissen werd gesteld, eenvoudigste en meest gew lingen verschrikkelijk moe.

Toen ik uit de badkamer gat ik welke kant ik op moe in mijn kamer te komen. I

lijk te onder-
armen kan ik
n woord niet
niet duidelijk
druk alsof er
s de kanten is
ge dat is over-
puntjes, bo-
n zwerm dan-
k nu uit het
et mijn eigen
veel klein ge-
de grenzen
heen en weer

Zsuzsanna Zsuzsán's wereldbeeld voor zijn hersenletsel (boven) en wat ervan is overgebleven (onder).

g moeilijk in
in de helft van
jn verdwenen
m weer hele-
iënteren.
ens verliet en
ik nauwelijks
n toen ik op-
thouder en de
orhoofd tegen
en grote bult
l. Ik begreep
aar tegen de
ad hem moe-
nblik keek ik
en naar mijn
le. Ik kon de
lichaam niet
t waren ver-
te gebeurd?
g heb ik met
de ogen niets
mijn ogen er
itzien als die
niemand door
kijken, vast-
niet. Het bete-
met een van
een bepaald
een verticale
it ligt, geheel
wat links van
d dingen zijn
bedoel, dat er
ichtsveld blij-
ees, zelfs een
ligheid (Rus-
) en naar de
ar het uiterst
dan zie ik
- o". Rechts
rchter zie ik
de letters "v"
nkerkant ook
letters verder
du natrekken,
beweging van
nief de letters.
t alleen niets
ant van beide
ommige delen
van mij niet

vermogen zou zijn aangetast, zou het allemaal nogal zijn meegevalen. Zijn gewaarwording van zijn eigen lichaam was echter veranderd en daarmee vanzelfsprekend zijn reacties.

Vaak raak ik in een soort verdoving en begrijp ik niets meer van wat er om mij heen gebeurt. Ik heb dan geen idee van voorwerpen. Ik raak dan heel erg van streek. Ik weet dat er iets is dat ik goed voor ogen moet houden — dat ik de rechterkant van mijn lichaam onverwacht „verlies”, omdat ik steeds vergeet dat ik rechts niets kan zien. Daar kan ik echter niet aan wennen en wanneer plotseling de rechterzijde van mijn lichaam verdwijnt, raak ik dikwijls in panische angst.

Vaak slaagde hij er niet in bepaalde delen van zijn eigen lichaam thuis te brengen. Zij waren in onsamenvhangende stukken uiteengevallen en hij kon niet direct bepalen waar zijn hand, voet of nek zaten, maar moest er lang en moeizaam naar zoeken. In zijn vorig leven, toen heel zijn lichaam nog ongeschonden was, zou zo iets volkomen ondenkbaar zijn geweest.

Soms vergeet ik zelfs waar mijn onderarm of mijn billen zijn en moet ik diep nadenken om te beseffen wat die woorden betekenen. Ik weet wat het woord *schouder* betekent en dat het woord *bovenarm* daar nauw mee samenhangt (Russische: *plecho* en *predpleche*). Maar ik vergeet steeds waar

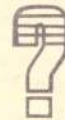
mijn onderarm zit. Is dat bij mijn nek of bij mijn handen? Hetzelfde geldt voor het woord *billen*. Ik vergeet ook waar ik die moet vinden en raak dan in de war. Zitten zij in mijn beenspieren of boven mijn knie? En waar zijn mijn buikspieren? Hetzelfde gebeurt met veel andere delen van mijn lichaam. Daar komt nog bij, dat ik niet kan othouden hoe ze worden genoemd.

Laten we zeggen dat een dokter me vraagt m'n rug aan te wijzen. Het is vreemd, maar daar ben ik niet toe in staat. Ik heb nu geleerd, dat het woord *rug* iets met mijn lichaam te maken heeft, maar door die hoofdwond ben ik gewoon vergeten waar dat lichaamsdeel zit en ik kan het mij ook niet herinneren. Veel andere woorden voor lichaamsdelen zijn ook uit mijn geheugen verdwenen.

Hetzelfde gebeurt wanneer de dokter me vraagt naar mijn ogen te wijzen. Ik heb veel tijd nodig om mij te herinneren wat het woord „oog” betekent. Tenslotte dringt het tot mij door, maar dan heb ik dezelfde moeilijkheden met het woord *neus*. Nadat de dokter dat steeds opnieuw met mij heeft herhaald, vraagt hij me ze snel achter elkaar aan te wijzen. Daardoor raak ik echter geheel in de war en ik kan de woorden *neus*, *oor* en *oog* niet langer in mijn geheugen houden, hoewel hij me juist leert ze steeds opnieuw te gebruiken. Zelfs een woord waarvan ik weet dat ik het weet, wil mij niet te binnen schieten.

Als de dokter zegt: „Handen op de heupen!” sta ik mij af te vragen wat hij daarmee bedoelt. Of als hij zegt: „Handen in de zij... de zij... handen in de zij... Wat bedoelt hij daarmee?”

Ik lag in bed en had de verpleegster nodig. Hoe kon ik haar ertoe brengen naar mij toe te komen? Opeens herinnerde ik mij, dat je iemand kunt wenken en daarom probeerde ik de verpleegster te wenken — dat wil zeggen, ik bewoog mijn linkerhand lichtjes op en neer. Zij liep echter vlak langs mij heen en besteedde niet de minste aandacht aan mijn gebaren. Toen besepte ik dat ik volkomen vergeten was hoe je iemand moet wenken. Ik wist zelfs niet meer hoe ik met mijn handen moest gebaren, zodat iemand begreep wat ik bedoelde.

Hij wende snel aan deze „lichamelijke eigenaardigheden” en werd er later pas door gehinderd toen hij last begon te krijgen van aanvallen. Andere storingen („Ruimtestoornissen” noemde hij ze) bleven voortduren. Als een dokter hem bijvoorbeeld de hand wilde schudden, wist hij niet welke hand hij moest uitsteken. Als hij op een stoel wilde gaan zitten, stond deze soms veel verder links van hem dan hij verwachtte. Met eten had hij ook moeilijkheden. Hij was niet in staat stukjes vlees aan zijn vork te prikken. Ook kon hij zijn lepel niet recht houden, zodat alle soep eraf liep. Deze moeilijkheden deden zich al snel voor toen hij nog in het hospitaal was en duurden jaren achtereen.

Toen de dokter mijn voornaam kende, noemde hij mij daar altijd bij en terwijl hij op mij toekwam, probeerde hij mij de hand te schudden. Ik kon zijn hand echter niet in de mijne krijgen. Hij probeerde het dan nog eens, maar omdat ik op dat moment mijn rechterhand niet kon zien, vergat ik, dat ik die had. Plotseling schoot mij dat dan weer te binnen en probeerde ik zijn hand weer te drukken, maar slaagde er alleen in zijn vingers aan te raken. Hij liet mijn hand los en probeerde het nog eens. Omdat het mij dan weer niet lukte, nam hij mijn hand in de zijne en liet mij zien hoe het moest.

Sinds ik mijn verwonding opliep, zijn er ook problemen als ik op een stoel of een bank wil gaan zitten. Eerst kijk ik waar de stoel is, maar als ik wil gaan zitten, grijp ik hem opeens stevig vast omdat ik bang ben op de vloer te belanden. Dat gebeurt soms als de stoel verder opzij staat dan ik dacht.

De moeilijkheden die ontstonden zodra hij het hoofd wilde bieden aan een wereld die volkomen versplinterd scheen te zijn en die voortkwamen uit een lichaam dat weigerde op normale wijze te functioneren, plaagden hem niet alleen als hij wat wilde werken, maar bestreken heel het leven van alledag en deden zich zelfs voor als hij een eenvoudig spelletje wilde spelen. Doordat hij doorlopend tegenover hindernissen werd gesteld, werden de eenvoudigste en meest gewone handelingen verschrikkelijk moeilijk.

Toen ik uit de badkamer kwam, vergat ik welke kant ik op moest lopen om in mijn kamer te komen. Daarom be-

in later kwam
Zijn gezichts-
beperkt. Hoe
mocht zijn, de
htsveld vorm-
l van de veel-
ar hij mee te
zijn gezichts-

gon ik gewoon maar te lopen en dwong ik mijzelf voort te gaan. Plotseling stootte ik mijn rechterkant tegen een deur — iets dat mij nooit eerder was overkomen. Ik verbaasde mij erover dat dit gebeurde. Het kwam vermoedelijk omdat ik in de war was geraakt en de weg kwijt was. Ik probeerde erachter te komen waar mijn kamer was en keek overal om mij heen, maar kon de samenhang van alles niet overzien en daarom niet beslissen welke kant ik op moest.

Ik draaide mij om en wilde de andere kant op lopen, maar viel omdat ik niet meer wist hoe ik moest lopen. Plotseling schoten de woorden *rechts, links, voor, achter, boven* en *onder* mij te binnen, maar ik had er weinig aan omdat ik niet wist wat zij betekenden. Even later herinnerde ik mij ook de woorden *zuiden, noorden, oosten* en *westen*. Maar toen ik erachter probeerde te komen wat het verband tussen deze woorden was, raakte ik in verwarring. Ik wist niet of *noorden* en *zuiden* nu gebieden waren, die tegen elkaar aan lagen of dat zij tegenstellingen vormden. Ik wist zelfs niet meer in welke richting *noorden* en *zuiden* lagen. Toen riep iemand mij. In het begin merkte ik het niet, maar toen hij mijn naam een paar keer herhaalde, keek ik om mij heen om te zien wie hij was. Ik zag een patiënt op mij toekomen en mij wenken.

Hoewel hij in het ziekenhuis al de nodige moeilijkheden met ruimtelijke plaatsbepaling had gehad, werd alles onbeschrijflijk veel moeilijker voor hem nadat hij uit het ziekenhuis was ontslagen en naar huis werd gestuurd. Enkele pagina's van zijn aantekeningen beschrijven die reis van het ziekenhuis naar huis. Een zuster verzorgde hem naar het station waar hij de trein naar Tula moest nemen. Toen zij wegging, vroeg hij zich af hoe het nu verder moest gaan en wie hij om hulp zou kunnen vragen.

Zodra de zuster mij op het station had achtergelaten, voelde ik mij direct zeer slecht op mijn gemak. Ik deed mijn best mij wat te oriënteren om te kunnen beslissen aan welke kant van het station ik mijn trein kon vinden. Ik zat in een speciaal vertrek voor gewonde soldaten in het station van Koersk. Niemand had opdracht gekregen mij naar huis te brengen en ik weet niet of iemand dat had moeten doen, want ik kon nu lopen en mij althans verstaanbaar maken. Ik meende zelfs dat het mij helemaal geen moeite zou kosten om thuis te komen, daar ik voor mijn verwonding talloze malen met de trein had gereisd. Toen ik echter passagiers zag die het station binnenkamen en anderen die het verlieten, terwijl ik daar maar stil op een stoel zat, stond ik plotseling op en begon met mijn koffertje in de hand zenuwachtig heen en weer te lopen.

Ik was ten prooi aan de grootste verwarring. Ik wist niet meer waar ik heen moest en evenmin hoe ik mijn trein zou kunnen vinden. Ik raakte zo van streek, dat ik volkomen onsamenvangend werd. Een vreemd gevoel van angst over mijn persoonlijk welzijn nam opeens bezit van mij. Niets van alles wat ik om mij heen zag, had voor mij op dat ogenblik enige zin of bete-

kenis. Ik voelde mij volslagen hulpeloos. Tenslotte kalmeerde ik voldoende om naar een vrouw te gaan die een uniform met het embleem van de spoorwegen droeg.

Ik probeerde haar duidelijk te maken dat ik de trein naar Tula wilde nemen. Ik stotterde echter hevig en kon me de paar woorden die ik nodig had, niet herinneren. Ik beet wanhopig op mijn lippen, maar toen zij hoorde hoe onsamenvangend alles was wat ik zei, vroeg zij mij of ik gewond was. „In... in... het... hoofd,” was alles wat ik kon zeggen. Zij begreep, vroeg niet verder en bracht mij naar een andere vrouw die mij liet zien waar de trein naar Tula zou binnenvaren.

Eindelijk naderde hij nu zijn woonplaats, waar hij op school had gezeten en waar hij alle huizen in de loop der jaren zo goed had leren kennen. Daar kwam hij echter in een volslagen vreemde en onbekende wereld terecht:

Ik stapte in Tula uit de trein en moest daar naar een ander station om de lokaaltrain te nemen. Om de een of andere reden liet zich echter geen bus zien en ik besloot daarom te lopen — het was niet ver; niet meer dan twee of drie kilometer van het station. Er gebeurde echter iets vreemds. Ik herkende Tula niet — geen van de straten, lanen, bushaltes of wegen kwam mij bekend voor. Nog maar kort geleden, vlak voor de oorlog, had ik daar drie jaar op het polytechnisch insituut gezeten. En nu was het opeens een volkomen andere stad geworden. Hoe moest ik de weg naar het andere station vinden. Het was een belachelijke situatie, maar tegelijkertijd ook afschuwelijk deprimerend.

Kwam het door mijn verwonding dat ik de stad niet meer herkende? Het was vreemd, maar waar. Ik probeerde mij een paar straten in Tula, die ik zo goed had gekend, te herinneren, maar er schoot mij niets te binnen. Ik was de hele stad volkomen vergeten. Terwijl ik verder liep, probeerde ik mij te herinneren waar het Ryazhsky station lag. Tenslotte wees iemand me waar ik het kon vinden. Tula is alles bij elkaar niet zo'n grote stad en het was vreemd dat ik er toch de weg was kwijt geraakt.

Nu was ik de naam van het station waar ik heen wilde, alweer vergeten. De verpleegster was echter zo verstandig geweest mij een stukje papier mee te geven waarop mijn adres en de weg naar het stadsdeel waar ik woonde, stonden aangegeven. Ik bracht lange tijd in het station door. Iemand gaf mij toen de raad een trein te nemen die in de gewenste richting reed. Het bleek dat ik daarna toch nog twee keer moest overstappen. Ik bleef mensen vragen wat ik moest doen omdat ik bang was mijn halte te missen.

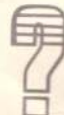
Toen hij tenslotte uit de trein stapte, lag zijn huis vlak in de buurt. En hoewel hij duizenden keren door die straten had gelopen, kwamen zij hem nu

volmaakt onbekend voor. Hij herkende niets en wist niet waar hij heen moest.

Ik probeerde aan de hand van de zon vast te stellen waar ik het noorden, het zuiden, het oosten en het westen kon vinden, maar slaagde daar niet in. Ik had zelfs de grootste moeite vast te stellen waar, links of rechts van mij, de zon zich op dat moment bevond. Ik haalde oosten en westen door elkaar en kon mij toen niet meer herinneren wat die woorden betekenden. Toen iemand voorbijkwam, vroeg ik hem waar ik Kazanovka kon vinden. Maar hij trok alleen maar een gezicht en liep verder omdat wij ons er vlakbij bevonden — je kon het achter de heggen zien liggen. Ik kon het nog steeds niet geloven en vroeg het aan een ander. „Kijk zelf maar,” zei hij. „Hier is het.” En toen ik om mij heen keek, herkende ik de huizen van Kazanovka. Het is zo vreemd — ik kan mij gewoon niet oriënteren; elk gevoel voor ruimte is verloren gegaan.

Zo keerde hij terug naar Kazanovka (sinds enige tijd herdoopt in Kimovsk), de kleine nederzetting waar hij was geboren en waar hij iedereen kende. Toch werd hij weer geplaagd door „ruimtelijke eigenaardigheden” — alles scheen vijandig en onbekend. Hoe kon hij in zijn woonplaats de weg vinden nu hij er niets herkende?

Maanden na mijn terugkeer was ik nog niet aan mijn eigen buurt gewend. Als ik mij ook maar op kleine afstand van mijn huis waagde, kon ik het onmogelijk meer herkennen. Voor mij zagen alle huizen er hetzelfde uit en ik was bang te zullen verdwalen.

Jaren verstreken, maar de „ruimtelijke problemen” bleven. Elke plaatsbepaling was voor hem in de kleine nederzetting nog steeds volslagen onmogelijk.

Ik woon nu al bijna twee jaar thuis, maar als ik een eindje ga wandelen, kan ik mij de straten, zelfs de dichtstbijzijnde, niet herinneren. Hoewel de stad zo klein is, dat je binnen een uur van de ene kant naar de andere kunt lopen, is hij wat rommelig gebouwd en kan ik in de architectonische aanleg geen enkele samenhang ontdekken. Daarom waag ik mij niet verder dan twee of drie huizenblokken en loop ik altijd langs die bij de Parkovastraat. Daar komt bij, dat ik zeer snel vermoeid raak en dan alles vergeet. Ik ben ook bang opeens weer die aanvallen te krijgen, vooral die hele zware, die mij zo van streek maken, dat ik daarna dagenlang in bed moet blijven. Over het algemeen waag ik mij dus niet ver van huis, maar dat neemt niet weg dat ik nog steeds moeite heb mij de namen van de straten en lanen waar ik dagelijks door loop, te herinneren. Wat de andere straten en delen van Kimovsk betreft, die zijn ook erg mooi, maar het heeft geen enkele zin moeite te doen mij die te herinneren, want door mijn verwonding is zo veel verloren gegaan. Ik zou ze mij onmogelijk kunnen herinneren.

Twee jaar later verhuisde zijn familie naar een huis van twee verdiepingen, dat bijzonder fraai gelegen was in een bosrijke omgeving. Zijn moeilijk-

heden
De e
naar h
kon ik
ik er z
mij bev
die tij
mijnwe
maar d
— hoef
(Octyab
erheen
thuis m
leen w
naam v
geheug
worden
waarin
staan v
kwijt ra

Daar
zijn ver
gevallen
met het
landkaa
kening
moeilijk
had hij d
kaartlee
stuitu
een deel
weest. N
le karwe
Mijn f
kleine p
Er zat e
tekening
derdeel
een bezig
te achter
veel ding
den verd
tijd en m
hoe ik de
tigen en l
was ervar
goed wer
Als ik r
heen geb
durende
maakt di
ik niets v
te bieden
Omdat di
kan leide
ken te le
ideeën te

In het
de kogel
gedronge
gericht, c
kertijd v
langer en
kon de
meer ding
wereld wa
zend loss
„zei hem
uitdrukte.
hij kon e
bilititeit in

Na mij
enkel idee
bang voor
zit waaro
ben ik ba
ken en ze

Volge
WAN
NAAF

maar te lopen en dwong
rt te gaan. Plotseling
rechterkant tegen een
t mij nooit eerder was
verbaasde mij erover
a. Het kwam vermoede-
de war was geraakt en
was. Ik probeerde er-
waar mijn kamer was
om mij heen, maar kon
van alles niet overzien
beslissen welke kant ik

om en wilde de ande-
n, maar viel omdat ik
hoe ik moest lopen.
en de woorden rechts,
er, boven en onder mij
er, ik had er weinig aan
ist wat zij betekenden.
nnerde ik mij ook de
n, noorden, oosten en
oen ik erachter pro-
n wat het verband tus-
len was, raakte ik in
wist niet of noorden en
den waren, die tegen
n of dat zij tegenstel-
Ik wist zelfs niet meer
g noorden en zuiden
iemand mij. In het be-
et niet, maar toen hij
paar keer herhaalde,
teeni om te zien wie hij
patiënt op mij toeko-
ten.

het ziekenhuis al de
heden met ruimtelijke
had gehad, werd alles
veel moeilijker voor
uit het ziekenhuis was
ar huis werd gestuurd.
s van zijn aanteken-
jven die reis van het
huis. Een zuster ver-
ar het station waar hij
ula moest nemen. Toen
weg hij zich af hoe het
it gaan en wie hij om
vragen.

ter mij op het station
en, voelde ik mij direct
mijn gemak. Ik deed
wat te oriënteren om te
en aan welke kant van
mijn trein kon vinden. Ik
diaal vertrek voor ge-
n in het station van
id had opdracht gekre-
uis te brengen en ik
mand dat had moeten
on nu lopen en mij al-
aar maken. Ik meende
helemaal geen moeite
huis te komen, daar ik
rding talloze malen
d gereisd. Toen ik ech-
ag die het station bin-
anderen die het verlie-
aar maar stil op een
ik plotseling op en be-
koffertje in de hand
en en weer te lopen.

prooi aan de grootste
wist niet meer waar ik
evenmin hoe ik mijn
n vinden. Ik raakte zo
ik volkomen onsamene-
Een vreemd gevoel van
n persoonlijk welzijn
it van mij. Niets van al-
nij heen zag, had voor
blik enige zin of bete-

kenis. Ik voelde mij volslagen hulpe-
loos. Tenslotte kalmeerde ik voldoende
om naar een vrouw te gaan die een
uniform met het embleem van de
spoorwegen droeg.

**Ik probeerde haar duidelijk te ma-
ken dat ik de trein naar Tula wilde
nemen. Ik stotterde echter hevig en
kon me de paar woorden die ik nodig
had, niet herinneren. Ik beet wanho-
pig op mijn lippen, maar toen zij
hoorde hoe onsamenghangend alles
was wat ik zei, vroeg zij mij of ik ge-
wond was. „In... in... het... hoofd,”
was alles wat ik kon zeggen. Zij be-
greep, vroeg niet verder en bracht mij
naar een andere vrouw die mij liet
zien waar de trein naar Tula zou bin-
nenrijden.**

*Eindelijk naderde hij nu zijn woon-
plaats, waar hij op school had gezeten
en waar hij alle huizen in de loop der
jaren zo goed had leren kennen. Daar
kwam hij echter in een volslagen
vreemde en onbekende wereld terecht:*

Ik stapte in Tula uit de trein en
moest daar naar een ander station om
de lokaaltrain te nemen. Om de een of
andere reden liet zich echter geen bus
zien en ik besloot daarom te lopen —
het was niet ver; niet meer dan twee of
drie kilometer van het station. Er ge-
beurde echter iets vreemds. Ik her-
kende Tula niet — geen van de straten,
lanen, bushaltes of wegen kwam mij
bekend voor. Nog maar kort geleden,
vlak voor de oorlog, had ik daar drie
jaar op het polytechnisch insituut ge-
zeten. En nu was het opeens een vol-
komen andere stad geworden. Hoe
moest ik de weg naar het andere sta-
tion vinden. Het was een belachelijke
situatie, maar tegelijkertijd ook af-
schuwelijk deprimerend.

Kwam het door mijn verwonding dat
ik de stad niet meer herkende? Het
was vreemd, maar waar. Ik probeerde
mij een paar straten in Tula, die ik zo
goed had gekend, te herinneren, maar
er schoot mij niets te binnen. Ik was de
hele stad volkomen vergeten. Terwijl
ik verder liep, probeerde ik mij te her-
inneren waar het Ryazhsky station
lag. Tenslotte wees iemand me waar ik
het kon vinden. Tula is alles bij elkaar
niet zo'n grote stad en het was vreemd
dat ik er toch de weg was kwijt ge-
raakt.

Nu was ik de naam van het station
waar ik heen wilde, alweer vergeten.
De verpleegster was echter zo ver-
standig geweest mij een stukje papier
mee te geven waarop mijn adres en de
weg naar het stadsdeel waar ik woon-
de, stonden aangegeven. Ik bracht lan-
ge tijd in het station door. Iemand gaf
mij toen de raad een trein te nemen
die in de gewenste richting reed. Het
bleek dat ik daarna toch nog twee keer
moest overstappen. Ik bleef mensen
vragen wat ik moest doen omdat ik
bang was mijn halte te missen.

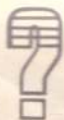
*Toen hij tenslotte uit de trein stapte,
lag zijn huis vlak in de buurt. En hoe-
wel hij duizenden keren door die stra-
ten had gelopen, kwamen zij hem nu*

*volmaakt onbekend voor. Hij herken-
de niets en wist niet waar hij heen
moest.*

Ik probeerde aan de hand van de zon
vast te stellen waar ik het noorden, het
zuiden, het oosten en het westen kon
vinden, maar slaagde daar niet in. Ik
had zelfs de grootste moeite vast te
stellen waar, links of rechts van mij, de
zon zich op dat moment bevond. Ik
haalde oosten en westen door elkaar
en kon mij toen niet meer herinneren
wat die woorden betekenden. Toen
iemand voorbijkwam, vroeg ik hem
waar ik Kazanovka kon vinden. Maar
hij trok alleen maar een gezicht en liep
verder omdat wij ons er vlakbij bevon-
den — je kon het achter de heggen
zien liggen. Ik kon het nog steeds niet
geloven en vroeg het aan een ander.
„Kijk zelf maar,” zei hij. „Hier is het.”
En toen ik om mij heen keek, herken-
de ik de huizen van Kazanovka. Het is
zo vreemd — ik kan mij gewoon niet
oriënteren; elk gevoel voor ruimte is
verloren gegaan.

*Zo keerde hij terug naar Kazanovka
(sinds enige tijd herdoopt in Kimovsk),
de kleine nederzetting waar hij was
geboren en waar hij iedereen kende.
Toch werd hij weer geplaagd door
„ruimtelijke eigenaardigheden” — al-
les scheen vijandig en onbekend. Hoe
kon hij in zijn woonplaats de weg vin-
den nu hij er niets herkende?*

Maanden na mijn terugkeer was ik
nog niet aan mijn eigen buurt gewend.
Als ik mij ook maar op kleine afstand
van mijn huis waagde, kon ik het on-
mogelijk meer herkennen. Voor mij
zagen alle huizen er hetzelfde uit en ik
was bang te zullen verdwalen.

*Jaren verstreken, maar de „ruimte-
lijke problemen” bleven. Elke plaats-
bepaling was voor hem in de kleine
nederzetting nog steeds volslagen on-
mogelijk.*

Ik woon nu al bijna twee jaar thuis,
maar als ik een eindje ga wandelen,
kan ik mij de straten, zelfs de dichtst-
bijzijnde, niet herinneren. Hoewel de
stad zo klein is, dat je binnen een uur
van de ene kant naar de andere kunt
lopen, is hij wat rommelig gebouwd en
kan ik in de architectonische aanleg
geen enkele samenhang ontdekken.
Daarom waag ik mij niet verder dan
twee of drie huizenblokken en loop ik
altijd langs die bij de Parkovastraat.
Daar komt bij, dat ik zeer snel ver-
moeid raak en dan alles vergeet. Ik ben
ook bang opeens weer die aanvallen te
krijgen, vooral die hele zware, die mij
zo van streek maken, dat ik daarna da-
genlang in bed moet blijven. Over het
algemeen waag ik mij dus niet ver van
huis, maar dat neemt niet weg dat ik
nog steeds moeite heb mij de namen
van de straten en lanen waar ik dage-
lijks door loop, te herinneren. Wat de
andere straten en delen van Kimovsk
betreft, die zijn ook erg mooi, maar het
heeft geen enkele zin moeite te doen
mij die te herinneren, want door mijn
verwonding is zo veel verloren gegaan.
Ik zou ze mij onmogelijk kunnen her-
inneren.

*Twee jaar later verhuisde zijn fami-
lie naar een huis van twee verdiepin-
gen, dat bijzonder fraai gelegen was in
een bosrijke omgeving. Zijn moeilijk-*

heden werden er echter door vergroot.

De eerste dagen en weken nadat we
naar het nieuwe huis waren gegaan,
kon ik er maar niet wennen en slaagde
ik er zelfs niet in te beseffen waar ik
mij bevond. Ik heb het huis daarom al
die tijd niet verlaten. Om naar de
mijnwerkersclub te gaan — die zich
maar drie huizen van het onze bevindt
— hoef ik enkel langs een klein blok
(Octyabrskaya) te lopen. Maar als ik
erheen ga, weet ik niet meer hoe ik
thuis moet komen. Ik vergeet niet al-
leen waar ons huis is, maar ook de
naam van het blok. Zo slecht is mijn
geheugen sinds die verwonding ge-
worden. Ik heb altijd een boekje bij me
waarin mijn adres en huisnummer
staan voor het geval dat ik de weg
kwijt raak.

*Daar zijn wereld ten gevolge van
zijn verwonding in stukken uiteen was
gevallen, vond hij iets, dat hij vroeger
met het grootste gemak deed — een
landkaart lezen of een technische te-
kening analyseren — nu uitermate
moeilijk. Als pelotonscommandant
had hij de nodige ervaring opgedaan in
kaartlezen en op het polytechnisch in-
stituut waren technische tekeningen
een deel van de dagelijkse routine ge-
weest. Nu stond hij bij de meest simpe-
le karweitjes volkomen machteloos.*

Mijn familie kocht kort geleden een
kleine petroleumkachel met een oven.
Er zat een gebruiksaanwijzing bij vol
tekeningen die lieten zien hoe elk on-
derdeel werkte. Ik was weken achter-
een bezig om de werking van de kachel
te achterhalen, maar begreep niets van
veel dingen, die door tekeningen wen-
den verduidelijkt. Het kostte mij veel
tijd en moeite voor ik erachter kwam
hoe ik de pit in de kachel moest bevesti-
gen en hoe ik die moest aansteken. Ik
was ervan overtuigd dat de kachel niet
goed werkte en kapot was.

Als ik mijn best doe alles wat om mij
heen gebeurt te ontleden en ik mij ge-
durende lange tijd moet concentreren,
maakt die inspanning om dingen waar
ik niets van mij begrijp tóch het hoofd
te bieden, mij rusteloos en van streek.
Omdat dit gemakkelijk tot een aanval
kan leiden, probeer ik niet langer boe-
ken te lezen of mijn geest met te veel
ideeën te belasten.

*In het kort komt het erop neer, dat
de kogel die zijn hersens was binnen-
gedrongen, daar zo'n ravage had aan-
gericht, dat zijn wereldbeeld tegelij-
kertijd vernietigd werd. Hij had niet
langer enig idee of gevoel van ruimte,
kon de samenhang tussen twee of
meer dingen niet beoordelen en zag de
wereld waarin hij zich bevond, in dui-
zend losse stukken gebroken. Ruimte
„zei hem niets”, zoals hij het zelf eens
uitdrukte. Hij was er bang voor, want
hij kon er geen duurzaamheid en stabili-
teit in ontdekken.*

Na mijn verwonding had ik geen
enkel idee meer van ruimte. Ik was er
bang voor. Zelfs nu ik naast een tafel
zit waarop bepaalde dingen liggen,
ben ik bang om mijn hand uit te ste-
ken en ze aan te raken.

Volgende week:
**WANHOPIG ZOEKEN
NAAR WOORDEN**